

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Skillnaden mellan E och F
—
Elevers källhantering i det nationella provet i svenska 3

Olof Larsson

Interdisciplinärt arbete inom lärarutbildningen, LSV410 15 hp
Ämne: Svenska språket
Termin: HT 2015
Handledare: Kristian Blensenius

Sammandrag

Hela 27 % av dem som gjorde det nationella provet i svenska 3 VT15 fick underkänt på den utredande text som utgör halva provet. Då källhantering är en viktig komponent i den utredande texten är det av intresse att undersöka hur eleverna hanterade den delen. I denna uppsats görs därför en kontrastiv undersökning av källhantering och referatteknik i provtexter som har bedömts med betygen E och F från det nationella provet i svenska 3 VT15.

Det undersökta materialet består av 152 provtexter från dels Gruppen för nationella prov i svenska och svenska som andraspråk på Uppsala universitet, dels tre gymnasieskolor i Västsverige.

Resultatet visar att F-texterna har större problem med sin källhantering än E-texterna. F-texterna uppvisar en högre grad av avskrifter och källtextnära referat än E-texterna och F-texterna har också en högre andel långa okommenterade citat och färre referatmarkörer än E-texterna. Även E-texterna uppvisar samma problem men i mindre utsträckning. En förklaring till detta är att den utredande texten, med sin komplicerade väv av olika röster, är svårbehärskad, vilket även tidigare forskning har visat. Även den fiktiva kommunikationssituationen som uppgiften innehåller gör det svårt för eleven att veta vem läsaren av texten egentligen är.

Nyckelord: *nationella provet i svenska 3, källhantering, referatteknik, citatteknik, avskrift, plagiat, basröst, Goffman*

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte och frågeställningar.....	1
1.2. Avgränsningar	3
1.2.1. Bedömningen av texterna	3
1.3. Uppsatsens uppläggning.....	3
2. Forskningsöversikt.....	3
2.1. Skrivförmåga och bedömning	4
2.2. Skrivutveckling och källhantering	5
2.3. Den utredande texten.....	5
2.3.1. Texttyp och genre	6
2.3.2. Den refererade texten.....	6
2.3.3. Det nationella provet och den fiktiva genren.....	7
3. Teoriram.....	9
3.1. Röstbegreppet.....	9
3.1.1. Citerande och citerad röst	10
3.1.2. Refererande och refererad röst	11
3.1.3. Röstblandning.....	11
3.2. Kopister, samplare, omskapare och referenter	12
4. Material och metod	13
4.1. Material	13
4.1.1. Provsekretess och etiska aspekter.....	13
4.1.2. Beskrivning av materialet och materialinsamlingen	14
4.1.3. Bedömare.....	15
4.1.4. Bearbetning av materialet.....	16
4.2. Metodkritik.....	16
4.3. Bedömningen av det nationella provet VT15	17
4.4. Analysmetod.....	18
4.4.1. Källhantering och källhänvisning	18
4.4.2. Citatteknik	19
4.4.3. Referatteknik	19
4.4.4. Fördelningen av röst	20
4.4.5. Avskrift och plagiat	20
4.4.6. Textnära referat.....	21
4.5. Medelord	21
5. Resultat	22
5.1. Hela materialet	22
5.1.1. Betyg.....	22
5.1.2. Källhänvisning.....	24
5.1.3. Citat- och referatteknik.....	24
5.2. Resultat från Uppsalas riksmaterial.....	27
5.2.1. Jämförelse med det lokala materialet	27
5.2.2. Fördelningen av röst	28
5.2.3. Fördelning av avskriven och textnära text.....	29

6. Diskussion.....	30
6.1. Delbetygsfördelningen för hela det analyserade materialet.....	30
6.2. Röstfördelning och källhantering.....	31
6.2.1. Textnära referat.....	32
6.3. Slutsatser rörande texternas källhantering.....	33
6.4. Didaktisk tillämpning.....	33
Litteraturförteckning.....	35
Bilagor.....	37

1. Inledning

Under våren 2015 skrev de elever som läste kursen svenska 3 på gymnasiet den terminens nationella prov. Detta prov bestod av två delar, en skriftlig A-del och en muntlig B-del. Efter att samtliga elever hade betygsatts, visade det sig att hela ca 27 % av dessa blivit underkända på skrivdelen (delprov A) med betyget F (Skolverket 2015a [www]). I en efterföljande enkätundersökning (Skolverket 2015b [www]) som Skolverket genomförde, nämnde lärarna elevernas bristande källhantering och referatteknik som den vanligaste orsaken till ett underkänt betyg.

I och med den nya läroplanen för gymnasieskolan, Gy11, betygsätts det nationella provet i svenska 3 genom en sexgradig skala från A till F, där A är det högsta betyget, E är godkänt och F underkänt (Skolverket 2015c [www]). Det nationella provet är knutet till kunskapsmålen i kursplanen och syftar till att tolka dessa mål. Den skriftliga A-delen skall, enligt uppgiftsformuleringen, skrivas som ett *PM*, vilket definieras som ”en sammanhängande utredande text med en inledande problemformulering, en utredning och en avslutning i form av slutsatser eller en jämförelse” (Skolverket 2015c:113 [www]).

Det nationella provet skall, i enighet med hela kursen svenska 3, betygsättas enligt en bedömningsmatris med en sammanvägd bedömning av tre delbetyg: Innehåll och källhantering, Disposition och sammanhang och Språk och stil. Efter att delbetygen är satta skall en helhetsbedömning av texten ske. Eleven måste få minst betyget E i samtliga delbetyg för att kunna få E på provet i dess helhet (Skolverket 2015c [www]).

1.1. Syfte och frågeställningar

Som jag inledningsvis nämnde, fick 27 % av eleverna underkänt under VT15, vilket den uppföljande lärarenkäten främst tillskrev elevernas bristande källhantering och

referatteknik¹. Därför finner jag det intressant att närmare utreda vilka drag rörande källhantering och referatteknik som dessa underkända prov har gemensamt, samt jämföra dessa med godkända texter för att utröna vilka eventuella skillnader och likheter dessa två betygssteg uppvisar. Syftet med denna uppsats är således att analysera elevlösningar av delprov A i det nationella provet för svenska 3 och undersöka hur gymnasieelever med E eller F på det nationella provet i svenska 3:s A-del behärskar källhantering och referatteknik i utredande texter. Genom att jämföra elevlösningar från både ett nationellt urval från Gruppen för Nationella prov i svenska och svenska som andraspråk på Uppsala universitet och lokalt urval från tre skolor i Västsverige, hoppas jag kunna utreda vilka egenskaper som utmärker E- respektive F-lösningarna källhantering och referatteknik. Genom att jämföra E- och F-texternas delbetygsresultat mot varandra, hoppas jag även kunna bekräfta eller vederlägga lärarenkätens påstående att det var elevernas källhantering och referatteknik som var den vanligaste orsaken till ett underkänt betyg på A-delen VT15.

Min förhoppning är att på detta sätt kunna bidra till kunskap om vilka egenskaper inom området källhantering och referatteknik som E- och F-texterna i det nationella provet i svenska 3 uppvisar samt vad som skiljer dem åt i detta hänseende. Detta kan i sin tur ge en fingervisning om vilka specifika problemområden som eleverna främst kan behöva träna på inför framtida nationella prov i svenska 3.

Mina frågeställningar för uppsatsen ser ut som följer:

- Stämmer det att det främst var elevernas källhantering och referatteknik som var den vanligaste orsaken till ett underkänt betyg, vilket Skolverkets enkätsammanställning gör gällande?
- Hur använder sig E- och F-texterna av källor, referat och citat i sina PM och hur skiljer sig dessa åt i detta avseende?
- Vilka problemområden kan identifieras i elevernas källhantering?

---

¹ Enligt min förståelse av begreppet källhantering, som det definieras i betygsmatrisen för det nationella provet i svenska 3 (2015c), ingår även citatteknik som en komponent av källhantering (se avsnitt 4.3.).

1.2. Avgränsningar

1.2.1. Bedömningen av texterna

Eftersom syftet med denna uppsats främst är att *beskriva* hur E- och F-texterna behärskar källhantering och referatteknik, tar jag i analysen inte hänsyn till bedömarvariationen mellan de olika bedömande lärarna. Huruvida texterna är korrekt bedömda tillåter inte uppsatsens omfång att svara på. Däremot finns det fog för att i några fall översiktligt kommentera uppenbara avsteg från bedömningsunderlaget i betygsättningen av elevernas provtexter, exempelvis i de fall då en text inte uppfyller tydligt definierade och kvantifierbara mål.

1.3. Uppsatsens uppläggning

Uppsatsen är indelad i sex kapitel. I kapitel 2 redogör jag för forskningsläget inom skrivförmåga och bedömning samt källhantering. Jag definierar också några av de begrepp som används i uppsatsen. I kapitel 3 presenterar jag den huvudsakliga teoretiska ram jag använder för att konstruera uppsatsens metod som följer i kapitel 4. Efter att jag har presenterat resultatet i kapitel 5, återvänder jag till det teoretiska ramverket i diskussionen i kapitel 6.

2. Forskningsöversikt

Att specifikt studera källhantering och bedömning är inte något som gjorts tidigare i den svenska skolforskning jag har tillägnat mig, utan fältet har i huvudsak fokuserat sambandet mellan referatteknik och skrivutveckling. I detta avsnitt kommer jag därför att redovisa för tidigare forskning av elevers *generella* skrivförmåga och bedömningen av den. Efter det kommer jag att redogöra specifikt för forskning som studerar elevers källhantering i relation till skrivutveckling och skrivförmåga, framförallt med inriktning på referat- och citatteknik. Med denna tudelade struktur syftar jag till att inkludera både forskning kring elevtexter i relation till betyg och elevers källhantering.

Eftersom de elevlösningar jag analyserar är av utredande typ, kommer jag även att i detta avsnitt definiera skillnaden mellan genre och texttyp. Avslutningsvis beskriver jag kort om källhanterings betydelse för den utredande texten samt redogör för provsituationens fiktiva rollspel. På grund av uppsatsens omfång har jag begränsat mig till att redogöra för det svenska forskningsläget.

2.1. Skrivförmåga och bedömning

Forskning om gymnasisters skrivförmåga och bedömningen av denna är ett välutvecklat fält. Som pionjärer bör Hultman och Westman (1977) nämnas, vilka i sin kvantitativt textanalytiska studie gör en rad kopplingar mellan hur olika textegenskaper, som textlängd, substantiv/verb-kvot och fördelningar av ordklasser relaterar till elevers betyg. Även Eva Östlund-Stjärnegårdh (2002), som undersöker skillnaden mellan 60 godkända och underkända uppsatser i det nationella provet för Svenska B², undersöker ytspråkliga egenskaper, såsom textlängd, meningsbyggnad, nominalkvot och OVIX³-värde och relaterar dem till respektive betyg. Avhandlingen jämför underkända med godkända uppsatser för att på så sätt ge en kontrastiv belysning av var gränsen för ett godkänt betyg går. Östlund-Stjärnegårdh finner få skillnader mellan de godkända och underkända texterna, undantaget textlängd, meningsbyggnad och styckesindelning, där de godkända texterna utmärker sig som längre och mer välstrukturerade än de underkända. Denna kontrastiva belysning, fast på textnivå, använder även Borgström (2010), som analyserar hur utredande elevtexters makrostruktur, alltså textens strukturering av inledning, teser, argument, motargument och slutsatser, och hur den skiljer sig mellan godkända texter och texter med högsta möjliga betyg.

Fältet är förstås större än vad denna uppsats har utrymme för att avhandla, men i det presenterade materialet verkar två angreppssätt rörande betyg och elevtexter urskilja sig. Dels kan man som Östlund-Stjärnegårdh och Borgström kontrastivt belysa två betygssteg, dels kan man studera hur olika textegenskaper relaterar till betyg i

---

² Svenska B är en kurs som tillsammans med svenska A och C, i med införandet av den nya gymnasiereformen 2011, är ersatt med svenska 1, 2 och 3. Idag skrivs nationella prov inte i motsvarande svenska 2, utan enbart i svenska 1 och 3.

³ OVIX = Ett mått på hur stor en texts ordvariation är, vilket enklast kan förklaras som det antal unika ord som en text innehåller i förhållande till den totala mängden ord i samma text.

allmänhet, vilket Hultman och Westmans (1977) och Nordenfors (2011) – som jag återkommer till i nästa avsnitt – gör.

2.2. Skrivutveckling och källhantering

Nordenfors longitudinella studie (2011) av högstadielärares skrivutveckling kopplar samman betygssteg med bland annat referat- och citatanvändning. Nordenfors undersöker hur elever på högstadiet genom olika referat- och citattekniker låter andra röster än sina egna representeras av texten. Nordenfors studerar främst skönlitterära, berättande texter där andra textnormer än i sakprosan är gällande, men kan ändå utifrån sitt material konstatera att en hög andel referatmarkörer i sakprosa – i motsats till berättande texter – är ett högbetygsdrag.

Nilssons studie av grundskoleelever och referatteknik (2002) visar att drygt hälften av de medverkande högstadieläverna fragmentariskt reproducerar sina källtexter eller gör textnära omskrivningar av dem. Ask (2007), som istället studerar förstaårsläroverstudenter som kommer direkt från gymnasiet och deras källhantering, finner att även dessa har problem med att fungera som självständiga referenter och ägnar sig åt textnära omskapande eller avskrifter av källmaterialet. Ask skiljer i sin studie på avskrivning och plagiat, då ordet plagiat antyder en brottslig intention, något som, enligt Ask, högskolestudenterna saknar. Istället uppger hennes informanter sig vara omedvetna om att de plagierar, alternativt anser att källhänvisningarna till det material de skriver av gör avskrifterna till referat.

Gemensamt för både Nilsson och Asks resultat, trots att Nilsson studerar grundskoleelever och Ask högskolestudenter, är att eleverna brister i sin kritisk-analytiska kompetens, vilket resulterar i textnära omskrivningar eller rena avskrifter. Endast en mindre del av Nilssons material innehåller texter med genomarbetade referat.

2.3. Den utredande texten

Materialet för denna studie består som nämnt av utredande texter. Som jag skrev i inledningen är ett PM, enligt provkonstruktörernas definition, ”en sammanhängande utredande text med en inledande problemformulering, en utredning och en avslut-

ning i form av slutsatser eller en jämförelse” (Skolverket. 2015c:113). Vad en utredande text är behöver dock förklaras mer ingående. I detta avsnitt tänker jag därför redogöra för hur PM:et som genre förhåller sig till genre- och textteoretisk forskning. Detta är främst ett försök att fastslå vad en utredande text innehåller och vad som skiljer en sådan från övriga texttyper.

2.3.1. Texttyp och genre

PM:et är alltså en genre som i enlighet med provinstruktionen skall domineras av den utredande texttypen. Ledin (1995) menar att skillnaden mellan genre och texttyp ligger ”mellan sociokulturella och språkligt-universella kategorier” (Ibid:35). Med andra ord definieras en genre av användarna av den, medan en texttyp definieras av vetenskapliga kategorier, framtagna genom språkanalytiska modeller. Ledin nämner fem texttyper som allmänt vedertagna typologier: beskrivande, berättande, utredande, argumenterande och instruerande. Vidare skiljer Ledin på genre och texttyp genom att en genre kan bestå av olika texttyper samt att olika genrer kan innehålla samma texttyper; till exempel kan ett PM bestå av både beskrivande och utredande inslag, då referaten i ett PM är beskrivningar av andras idéer, medan eventuella slutsatser och jämförelser består av utredande text. Även Nyström (2000) skiljer texttyp från genre och fastslår att texttyper baseras på en analys av textens språkliga drag. Det som avgör hur en genre definieras är den dominerande texttypen i framställningen, där en roman domineras av den berättande texttypen och där en C-uppsats domineras av den utredande.

2.3.2. Den refererade texten

Som föregående avsnitt har visat, skiljer forskningen på texttyp och genre. Den utredande texttypen är således den dominerade texttypen inom genren PM – så som skolverket definierar den. För att behärska denna texttyp måste eleven kunna ”värdera och granska källor kritiskt, tillämpa regler för citat- och referatteknik” (Skolverket 2011:176), vilket, enligt kursplanen för svenska 3 är ett centralt innehåll för kursen (Ibid). Detta krav återspeglas också i betygsmatrisen för PM:et i det nationella provet för svenska 3 för att nå betyget E.

Men hur kan man definiera ett referat och varför är det så viktigt för den utredande texten? *Svenska skrivregler* definierar referatet som ”en koncentrerad återgivning med egna ord av innehållet i en skriven text, ett muntligt anförande eller ett samtal” (Svenska språknämnden 2000:36). Genom att utgå från den utredande textens premiss, nämligen den att svara på en frågeställning eller problemformulering, skulle man som Erikson (2015) kunna hävda att ”på ett korrekt sätt kunna referera till den litteratur man läst” (Ibid:9) är centralt för den akademiska, utredande texten. Erikson menar vidare att hur en skribent väljer att framställa sina referat är avgörande för hur läsaren bedömer en vetenskaplig text. Genom att använda referat från olika källor bygger skribenten upp sin framställan samtidigt som denne även aktivt reflekterat kring valet av referat och referenser.

Erikson (Ibid) tar upp ett antal anledningar till varför en vetenskaplig text måste bygga på relevanta referenser och referat. Genom sina referat visar skribenten upp:

- att skribenten inte har plagierat sina källor
- en förankring i tidigare forskning
- tecken på gott vetenskapligt uppförande
- hur skribenten positionerar sig inom ämnets olika traditioner och perspektiv
- att skribentens arbete är objektivt och bygger på vetenskap, vilket i sin tur har en retoriskt övertygande verkan på läsaren.
- att skribentens har en balanserad bild av det fält som beskrivs och inte väjer för de källor som ställer sig kritiska till de åsikter skribenten framför.

Min tolkning av referatens roll för den utredande, vetenskapliga texten stödjer sig på Erikson i den bemärkelsen att referenser, referat och hanteringen av dessa utgör en viktig innehållsmässig aspekt av den utredande texten.

2.3.3. Det nationella provet och den fiktiva genren

PM:et i uppgiften för provet VT15 är förankrat i en fiktiv situation som eleven förväntas anpassa sig till. Eleven skall föreställa sig att den just har börjat på universitetet och har till uppgift att skriva ett PM till sina klasskamrater och sedan få det be-

dömt av sin lärare (Skolverket 2015c). En sådan fiktiv situation beskriver Nyström (2000:51) som en del av ett rollspel, där eleverna tränas i olika mer eller mindre autentiska kommunikationssituationer som pågår i samhället. Dessa kommunikationssituationer utgör sammantaget vår *språkverklighet*, ”den språkliga gemenskap som utgörs av alla språkanvändande svenskar” (Ibid:50). I skolvärlden resulterar denna språkliga gemenskap i två parallella textnormer: dels de textnormer som de imiterande skolgenrer regleras av, dels de motsvarande autentiska genrernas textnormer som det övriga samhället uppfattar dem. Detta kan enligt Teleman (1991:74–77) leda till problem vid bedömningen av elevtexter, då elevtexterna inte bara bedöms efter dess genreimiterande egenskaper, utan också som skoluppsatser med sina egna genrebestämningar. Berge (2005:16–17) anser dock att detta inte behöver vara ett problem. Han menar att alla sociala fält (t.ex. skolvärlden eller arbetsplatsen) har sina egna skrivideologier som bestämmer vilka typer av yttranden som kan få status som ”texter”. Hur en text bedöms beror på inom vilket fält en skribent befinner sig i; en text kan få status som text i ett fält, medan den i ett annat fält underkänds. Ett PM inom skolvärlden behöver alltså inte nödvändigtvis betraktas som ett PM inom den akademiska världen, dock kan eleven förvärva vissa textnormer som sedan kan användas för att kunna delta i textkulturer utanför skolvärlden.

2.3.3.1. Redundant information

I anslutning till den fiktiva situationen och dess motstridiga dubbla kommunikationssituation, visar Borgströms (2010) studie vikten av att skribenten vågar tydliggöra implicit underförstådd information. Borgström syftar här till elevens förmåga att synliggöra textens makrostruktur för läsaren, men också att våga upprepa uppgiftens tillhörande information i texten, trots att skribenten är medveten om att den bedömande läraren redan har tillgång till denna.

3. Teoriram

I detta kapitel kommer jag dels att redogöra för Nordenfors (2011) röstbegrepp, dels för Nilssons (2002) referenttypologi, vilka kommer att användas som teoretiskt ramverk och analysverktyg för denna uppsats.

Nordenfors röstbegrepp används dels för att särskilja förhållandet mellan författaren och de textuella inlån från andra texter författaren gör i texten, dels för en allmän begreppsapparat för att kunna tala om hur olika *röster* kan samverka i en text. Nilssons typologi används för att förklara hur och till vilken grad en författares text är beroende av källtexten, både på ord- och frasnivå och sammanvägt även på textnivå. Genom att kombinera dessa två analysverktyg kan ett språk utvecklas för att beskriva skillnaden mellan E- och F-texter avseende referat och citatteknik.

3.1. Röstbegreppet

Enligt Nordenfors (2011) består alla texter av en röstväv. Denna väv består i sin tur av en rad olika rösttyper. Författaren utgör textens *basröst*. Som sådan är den inte närvarande i själva texten, utan regisserar istället dess innehåll via textens övriga rösttyper. Den *berättande rösten* är författarens representation i texten, men samtidigt inte identisk med denna. Det är den röst som läsaren uppfattar som den dominerande i framställningen och den som driver texten framåt. I kontrast till den berättande rösten står den *metaberättande* och den *buktalade rösten*, vilka är de som ger röst åt de övriga deltagarna i texten, fiktiva som verkliga. Skillnaden mellan metaberättande och buktalad röst är främst vilka funktioner av textens utsagor som respektive röst förmedlar. Den metaberättande rösten förmedlar basröstens perspektiv på det som citeras eller refereras i textens återgivna tal, tanke eller kroppsspråk och försöker styra hur läsaren uppfattar dessa, medan den buktalade rösten består av de *inlånade* rösterna som återges som antingen en citerad eller refererad utsaga. Inlånad röst skall förstås som de röster som basrösten lånar in utöver den berättande rösten för att väva samman sin textväv. I de följande exemplen markerar de fetstilta orden de exemplifierade rösttyperna.

(1) Metaberättande rösttyp, refererande: **Författaren pratar också** om skillnaden mellan man och kvinna.

(2) Buktalad rösttyp, refererad: Författaren pratar också **om skillnaden mellan man och kvinna**.

I de ovanstående exemplen presenterar alltså den metaberättande rösttypen referatet från författaren, medan basrösten lånar in författarens röst i texten via den buktalade rösten. Själva övergången mellan den refererande och den refererade rösten markeras med den relativt neutrala referatmarkören *pratar*⁴. Med användandet av mer värderande anföringsverb, som *påstår* eller *fastslår*, kan basrösten mer aktivt styra hur läsaren uppfattar referatet.

De analyserade elevtexterna som denna uppsats bygger på är samtliga av utredande art. Detta innebär att de dels bygger på elevens egen röst, dels de källor som eleven har att förhålla sig till och resonera kring. Översatt till Nordenfors (2011) begreppsapparat är den utredande texten en väv som basrösten väver fram med hjälp av den berättande rösten som bakgrund och med buktalade referat och citat som relief mot denna. Det innebär också att många av röstkategorierna⁵ i Nordenfors begreppsapparat inte är särskilt framträdande i mitt material. Fokus ligger alltså framför allt på traditionellt refererande röst med tillhörande källhänvisning, den buktalade refererade rösten, den citerande rösten och det citerade samt, i mindre bemärkelse, begreppet röstblandning.

3.1.1. Citerande och citerad röst

Citerande röst utgörs enligt Nordenfors (2011:21) dels av de grafiska citatmarkörerna ” ” och de kausala bindningarna som den citerande har till det citerade; i materialet rör det sig dels om anföringssatser av typen *skrev Julius Humble*, dels om svagare bindningar som *detta är ett utdrag ur*, och ibland enbart insprängda citat un-

⁴ Exempel på andra referatmarkörer är: *säger, menar, hävdar, påstår, avslutar, jämför, sammanfattar, etc.*

⁵ Nordenfors (2011) material utgörs till största del av berättande texter, där basrösten i större omfattning än i mitt material använder sig av fler former av återgivet tal än i den traditionellt utredande uppsatsen.

der ett längre referat där enbart kontexten agerar kausal bindning. Till skillnad från Nordenfors material ger den utredande textens konventioner vid handen att alla förekomster av citerad röst skall föregås av citattecken och vara så oförvanskade som möjligt; citerad röst är helt enkelt de satser och delar av satser som markeras med citattecken i anslutning den citerande rösten.

3.1.2. Refererande och refererad röst

Till skillnad från citerande och citerad röst ligger referatet längre från ursprungskällan, då det här rör sig om ”filtrering av originalbudskapet” (Nordenfors 2011:25). Den refererade rösten kan, enligt Nordenfors, både lägga sig nära källan till både form och innehåll och sammanfatta med basröstens egna val av ord och fraser. Precis som i fallet med den citerande rösten innebär den refererande rösten själva anföringssatsen (fetstilta) ”**Jarvid pratar också** om skillnaden mellan man och kvinna” medan den följande bisatsen är det genom den buktalande rösten refererade.

Nordenfors använder även sig av *refererande röst övrigt*, där basrösten använder sig av implicita referatmarkörer med eller utan den refererade röstens källa utskrivna.

(3) Refererande röst övrigt: **Det handlar** också om att de ska kunna utveckla sin fantasi och gestalta den [...]

(4) Refererande röst övrigt: I [boken], **drar** Bettelheim en parallell när kungen bränner alla sländor [...]

I exempel 3 kan man härleda att det är en implicit källa, som **menade** att **det handlar** om det refererade, medan exempel 4 använder sig av ett materiellt processverb istället för ett verbalt processverb som referatmarkör.

3.1.3. Röstblandning

Röstblandning är just en blandning av de ovan nämnda berättande, metaberättande och buktalade rösttyperna (Nordenfors 2011:27). Genom att växla mellan de olika

rösttyperna kan en berättande röst och en citerad, refererad eller buktalad persons tankar blandas samman och skapa något som Nordenfors kallar för *röstblandning*. Han skiljer dels mellan Explicit och implicit röstblandning, dels mellan textintern och textextern röstblandning. Här redogörs enbart för den textinterna röstblandningen:

(5) Explicit röstblandning: Tom sprang ut ur klassrummet. **Åh, vad han hatade henne!**

(6) Implicit röstblandning: Vi gick längs med stigen. **Nu var det mörkare än någonsin.**

I det första exemplet ovan förflyttar ordet ”Åh” och utropstecknet den berättande rösten mot det refererade, vilket resulterar i en röstblandning. I det senare senare exemplet är det den mindre explicit röstblandningsmarkören ”nu” som flyttar tidsperspektivet närmare de det berättas om och ett referat av hur de upplever mörkret.

3.2. Kopister, samplare, omskapare och referenter

Refererad text skiljer sig från skribentens egna ord, då den återger en annan författares röst och idéer. Om det potentiellt problematiska i denna process skriver Nilsson i sin avhandling (2002) ingående. Nilsson använder sig av Goffmans (1981, se Nilsson 2002:70) begreppsapparat för att skilja på referenten som *animator* och *author*; mellan den som förmedlar texten och den som bestämmer dess innehåll på ord- fras- och textnivå. Till dessa två kategorier lägger han *principal*, vilken är upphovsman till en texts tankar och idéer. Principal och author kan, men behöver inte vara, samma person. I den ovanstående redogörelsen för Goffmans begreppsapparat är det jag, uppsatsförfattaren, som är author och animator av texten, medan det är Goffman som är principal.

Med hjälp av Goffmans begrepp delar Nilsson (2002) upp sina analyserade texter i fyra olika typer, beroende på vilken den dominerande typen är, mätt i antal ord av den analyserade texten:

1. **Kopisten:** Återger källtexten utan något urval utan kopierar den rakt av och fungerar därför enbart som animator – förmedlare – av källtexten.
2. **Samplaren:** Återger källtexten med ett visst urval, medvetet eller fragmentariskt, och plockar ut de för skribenten centrala delar ur texten och agerar därför som enbart animator på ord- och frasnivå, men som både author och animator på textnivå.
3. **Omskaparen:** Plockar inte bara ut centrala delar av källtexten, utan omskapar även denna till viss del på ord- och frasnivå och är därför både animator och author på ord- fras- och textnivå.
4. **Referenten:** Gör mer genomgripande förändringar av källtextens ord- och frasval än omskaparen samt refererar tydligt till källtextens röst och är därför både animator och author på samtliga nivåer, precis som omskaparen, men mer självständigt och i större utsträckning. Referenten är dock fortfarande inte principal – alltså upphovsman till de idéer och tankar han refererar.

4. Material och metod

I detta avsnitt presenterar jag det material som ligger till grund för analysen. Jag redogör även för hur materialinsamlingen och materialbearbetningen har gått till. Efter det redovisar jag för hur analysen genomfördes och vilka avgränsningar som gjorts. Slutligen redogör jag för de analytiska begrepp som ligger till grund för studien.

4.1. Material

4.1.1. Provsekretess och etiska aspekter

Eftersom det nationella provet i Svenska VT15 är belagt med sekretess har jag i samband med materialinsamlingen förbundit mig att inte formulera mig på ett sådant sätt att jag röjer någon av de tre uppgifterna i delprov A. Detta innebär att jag inte kommer att citera några exempel ur elevlösningarna eller ur texthäftet som kan av-

slöja vad uppgiften handlar om, eller vilka källor som ingår i texthäftet. Vid exempel ur elevtexterna har jag därför anonymiserat texthäftets källor.

Utöver provsekretessen är även skolorna och eleverna anonymiserade för att de inte skall kunna identifieras. Eleverna omnämns överhuvudtaget inte på individnivå, medan de tre lokala skolorna har fått de fingerade namnen Stadsskolan, Kransskolan och Småstadsskolan.

4.1.2. Beskrivning av materialet och materialinsamlingen

Materialet för denna studie har samlats in på tre gymnasieskolor i Västsverige samt från Gruppen för Nationella prov i svenska och svenska som andraspråk på Uppsala universitet (hädanefter även kallat ”Uppsala-urvalet” ”texterna från Uppsala” samt ”riksmaterialet”). I med att det är personalen på de olika skolorna samt Uppsala universitet som har sammanställt materialet, har jag enbart kunnat framföra mina önskemål på hur materialet skall väljas ut, men inte haft kontroll över själva urvalet. Jag gav instruktioner via mejl eller under samtal med berörd personal för att få en jämn könsfördelning och ett representativt urval av elevtexter.

Sammantaget har 160 användbara texter samlats in, 40 texter från varje skola samt 40 texter från Gruppen för Nationella prov i svenska och svenska som andraspråk. Dessa texter var i sin tur fördelade mellan 20 E-texter och 20 F-texter. Könsfördelningen var jämn med ca 50 % flickor och 50 % pojkar inom varje betygssteg. Samtliga texter är från provtillfället VT15. Av dessa var några inte kompletta och andra oläsliga, vilket gör att det analyserade texterna bara är 152 till antalet.

Svenska 3 läses främst på de högskoleförberedande programmen då kursen där är obligatorisk, medan den är frivillig på yrkesprogrammen. Stadsskolans elever läser samtliga på högskoleförberedande program, medan Småstadsskolan och Kransskolans elever läser både högskoleförberedande och yrkesförberedande program. Kring Kransskolans material finns det en del oklarheter då den skolan bara har uppgett elevens programtillhörighet i ett fåtal fall.

Materialet från samtliga skolor består av själva elevlösningen (PM:et) samt en bedömningsmatris med bifogade kommentarer. Utöver detta finns även information om rättande lärare och vilket program eleven läser bifogade från Småstadsskolan

och Kransskolan. Stadsskolan valde dock att anonymisera samtliga kompletterande uppgifter, varför dessa elever heller inte är kodade efter kön eller program.

Tabell 1 Fördelningen av program för eleverna i materialet

Högskoleförberedande	Yrkesprogram	Uppgifter saknas	Summa
78,29 %	5,26 %	16,45 %	100,00 %

Tabell 2 Fördelningen mellan urvalsgrupper och betyg mätt i antal texter

Urval	Stadsskolan	Småstadsskolan	Kransskolan	Uppsala	Summa
E-texter	17	20	19	18	74
F-texter	18	20	20	20	78
Summa	35	40	39	38	152

Under provet får eleverna välja mellan tre uppgifter. I Uppsalas urval ingår enbart uppgift 1, medan de övriga skolorna har samtliga tre uppgifter i sitt urval. Fördelningen mellan uppgifterna på de tre lokala skolorna visar att uppgift 1 är den som lockat flest av eleverna och utgör 70 % av samtliga texter. Lägger man samman det lokala skolorna och Uppsalas urval blir fördelningen enligt tabell 3 nedan.

Tabell 3 Fördelning av uppgifter

	Uppgift 1	Uppgift 2	Uppgift 3	Summa
Antal	118	22	12	152
Procent	77,64 %	14,47 %	7,89 %	100 %

Utöver elevmaterialet skickade även Uppsala universitet med lärarnas bedömningsanvisningarna för provet samt det texthäfte som eleverna skall hänvisa till i sina provtexter.

4.1.3. Bedömare

Texterna från Uppsala har sammanlagt 34 olika bedömare från sammanlagt 29 identifierbara skolor, två av bedömare har bedömt två texter var, medan fyra texter inte har någon information om vilka som bedömt dem.

En av de lokala skolorna, Stadsskolan, har inte bifogat information om bedömare, men tillämpar sambedömning av uppsatserna där två till tre lärare deltar.

I fallet med de två andra lokala skolorna tillämpas även där sambedomning i de flesta fall.

4.1.4. Bearbetning av materialet

Samtliga elevlösningar från Uppsala, Småstadsskolan och Kransskolan är skrivna med hjälp av ordbehandlare och scannades in som PDF. Stadsskolans elevlösningar var handskrivna och renskrevs i ordbehandlare för att efterlikna de övriga texterna. Alla understrykningar, fetstilta och kursiverade ord. Även hybridstycken, där enkelt blanksteg använts istället för dubbelt blanksteg eller indrag bibehölls.

4.2. Metodkritik

I och med att det lokala urvalet består av tre gånger fler texter än Uppsala-urvalet innehåller det därmed fler texter att utgå från i de medeltalsberäkningar som resultatdelen huvudsakligen bygger på. Detta leder till att Uppsalamaterialets resultat kan uppvisa större variation än i det lokala urvalet.

Det finns även en problematisk aspekt av urvalet som rör det lokala materialet. För uppsatsens validitet och reliabilitet hade varit önskvärt att samtliga prov kom från Uppsala, eftersom en spridning över hela landets skolor hade gett en mer rättvisande bild av E- och F-texterna som de ser ut på ett nationellt plan, dessutom hade det varit enklare att jämföra denna uppsats resultat med framtida forskning. Att få fram så mycket material från Uppsala universitet, drygt 160 texter, från ett provtillfälle är dock svårt, då urvalen av E- och F-texter per provomgång inte är så stora. Min förhoppning är att genom att distribuera det övriga textmaterialet över tre skolor leder detta till en tillräckligt stor spridning av elevtexter och bedömningen av dem för att de skall vara representativt för E- och F-texterna skrivna inom det nationella provet i svenska 3 VT15. Denna hypotes kommer också att prövas genom en jämförelse mellan provurvalet från Uppsala och det från de övriga skolorna i resultatdelen, där eventuella skillnader och likheter kommer att redovisas.

4.3. Bedömningen av det nationella provet VT15

Det nationella provet i svenska 3 består, som det nämns i inledningen, av två delprov: A-delen, som består av den utredande texten, och B-delen, som utgörs av ett muntligt framförande. Till stöd i lärarnas bedömning av elevtexterna från delprov A medföljer en bedömningsmatris provmaterialet (Skolverket 2015c). I den står det uppspaltat vilka krav som texten skall uppnå för respektive betyg i en stigande skala från F till A. Dessa krav är uppdelade i både de tre delbetygskategorierna och en sammanvägd bedömningskategori. I tablå 1 nedan presenteras betygssteget E för delbetyget Innehåll och källhantering⁶.

Tablå 1 Bedömningsmatris delprov A, Innehåll och källhantering

Innehåll och källhantering	<p>F E</p> <p>Textens innehåll är till viss del anpassat till situationen och den vetenskapliga texttypen. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Texten innehåller en presentation av frågeställningen. - Texten innehåller en rimlig beskrivning. Beskrivningen är en med viss säkerhet utförd sammanfattning av flera relevanta källor från texthäftet. - Texten innehåller slutsatser/en jämförelse som delvis bygger på textreferaten. - Texten utmärks delvis av objektiv säkerhet. - Eleven tillämpar regler för citat- och referatteknik.
----------------------------	--

Utöver kraven för E finns även C och A representerade i matrisen. De övriga betygsstegen, D och B, används när texten till övervägande del men inte fullständigt uppnår kraven för C respektive A. En text skall få betyget F när den inte uppnår samtliga krav för betyget E. Bedömningen av det nationella provet bygger alltså på ett analytiskt förhållningssätt, vilket, enligt Korp (2003:112), innebär att varje di-

⁶ För övriga betygs kategorier och betygssteg se (Skolverket 2015c) samt bilaga 1 Betygsmatris för nationella provet i svenska 3

mension av matrisen skall analyseras för sig självt och att helhetsbedömningen skall reflektera de olika delbetygen.

Till betygsmatrisen medföljer även bedömningsanvisningar för att förtydliga och exemplifiera matrisens innehåll. Enligt denna skall eleven skall kunna uppnå godkänt betyg även om texten löser någon eller några av punkterna på ett mindre lyckat sätt, så länge som textens ”innehåll är till viss del anpassat till situationen och den vetenskapliga texttypen” (Skolverket 2015c:7).

Värt att notera ur samma bedömningsanvisningar (Ibid) är även att eleven måste även använda sig av minst två källor från det tillhörande texthäftet för betyget E. Texthäftet innehåller sammanlagt 11 texter med relation till provets tema. Enligt lärarnas bedömningsunderlag är dock inte varje text lämpad för samtliga av de tre valbara provuppgifterna. Till uppgift 1 fastställer bedömningsunderlaget fyra av texterna vara lämpliga, medan uppgift 2 har fyra texter och uppgift 3 bara tre texter. Det är tillåtet att använda sig av källor som inte är direkt lämpade för frågeställningen så länge texten till sin helhet löser uppgiften och i huvudsak refererar till relevant material. Texthäftet datortranskriberades för möjligheten att göra sökningar i det.

4.4. Analysmetod

Den följande analysmetoden bygger på en operationalisering av de krav på källhantering som definierades enligt betygsmatrisen i tablå 1, samt hur uppsatsens bakgrund och teoretiska ramverk definierar källhantering och referatteknik. Jag har både gjort en analys av det totala materialet på 152 texter och en separat, mer utförlig analys av de 38 texterna från riksmaterialet. Analysmetoderna i avsnitt 4.4.4.–4.4.6. utförs således enbart på riksmaterialet.

4.4.1. Källhantering och källhänvisning

Källhantering är ett svårfångat begrepp. Jag har valt att definiera det som hur skribenten hänvisar till använda källor i sin text. Det kan röra sig om källhänvisningar både till en refererad eller citerad röst. I min analys har jag valt att räkna alla former av hänvisningar till en författare, ett verk eller en publikation som en källhänvisning.

En källhänvisning hänvisar till själva källtexten och den information som läsaren kräver för att kunna spåra den. I analysen räknas samtliga unika källor som varje elevtext använder sig av samman för att sedan delas upp i tre underkategorier: fullständiga källor, där all information som behövs för att läsaren skall kunna spåra källan är redovisad; spårbara källor, där tillräckligt mycket information är redovisad för att läsaren med mer eller mindre ansträngning skall kunna spåra källan; slutligen har vi ospårbara källor, där informationen är så knapphändig att läsaren omöjligen kan spåra källan på egen hand. Ospårbara definierar jag källhänvisningar som endast innehåller titel eller författare men inte båda samtidigt.

4.4.2. Citatteknik

Min definition av ett citat är ett eller flera ord, satta inom citattecken, där det genom referatmarkörer, källhänvisningar eller sammanhang framgår att det citerade är taget ur en annan text. Jag har också räknat med citat som även förekommer som citat i primärkällorna. Utöver antal citat har jag även markerat antal förekomster av citerande röst. Detta innebär oftast samma sak som refererande röst och markeras med en anföringssats och tillhörande referatmarkör.

4.4.2.1. Okommenterade citat

Denna kategori består av citat som får ”hänga löst” i elevtexterna. De övertar oftast funktionen av den refererade rösten och kommenteras inte av den berättande rösten. Okommenterade citat som består av ett eller ett fåtal ord insprängda i ett pågående referat har dock analyserats som kommenterade, då det snarare rör sig om en slags röstväxling mellan refererad och citerad röst⁷.

4.4.3. Referatteknik

I det stora materialet, bestående av samtliga 152 texter, har jag valt att räkna antal förekomster av refererande röst i texten och analyserar detta som en indikation på re-

---

⁷ Nordenfors (2011) tar inte upp denna typ av röstväxling i sitt teoriavsnitt om röstväxling, men jag har tolkat hans definition av begreppet som att växling mellan referat och citat skulle kunna ingå i denna kategori, då citatmarkörerna fungerar som en explicit markör för röstväxling.

feratens tydlighet i texten. Dessa delas sedan upp mellan referatmarkörer som inleder referat av primärkällor och de som inleder referat av sekundärkällor.

Övrigt refererande röst som implicit indikerar att texten är ett referat bortser jag från, då denna typ av referat inte tydligt pekar ut vilken källa som referatet bygger på och därför inte uppfyller den utredande vetenskapliga textens krav på tydlig källhantering. Övrigt refererande röst där det refererades principal, som *i A kan man läsa om B*, skrivs ut räknas däremot som en referatmarkör men särskiljs inte från explicita referatmarkörer.

4.4.4. Fördelningen av röst

Analysen skiljer mellan fyra olika rösttyper: refererad röst, citerad röst, berättande röst och refererad röst utan anslutande refererande röst (även kallat orefererad röst). Orefererad röst definieras som de partier i texten som är referat av texthäftet utan att innehålla några tillhörande referatmarkörer som tydliggör var det refererade är hämtat. Gällande de tre övriga rösttyperna har dessa redan definierats tidigare i uppsatsen. De textpartier som innehåller respektive röst märks upp för att sedan delas med den totala textlängden för att få fram en procentsats för varje kategori.

4.4.5. Avskrift och plagiat

Jag bygger delvis min definition av avskrifter och plagiat på Ask (2007) som bland annat definierar avskrifter som:

- Ordagrann avskrift av ord, fras, mening eller stycke utan citatmarkering eller referens.
  - Avskrift utan referensmarkering, men med viss variation där fras, mening eller stycke varieras med synonymer eller ny ordföljd.
- (Ask 2007:60)

Skillnaden mellan min och Asks definition är att jag enbart räknar avskrifter som består av minst en makrosyntagm⁸, samt enbart godkänner textstycken med enstaka variation som avskrifter; vid större variation på ord, fras och meningsnivå definieras textstycket istället som ett textnära referat. Jag godkänner även referat med referatmarkör men utan formell källhänvisning om en källhänvisning redan har gjorts tidigare eller senare i texten.

4.4.6. Textnära referat

Textnära referat definieras efter samma princip som avskrifter med den skillnaden att källtexterna istället fungerar som principal för det refererade och att den refererade texten ligger nära eller mycket nära källtexternas val av ord och fraser och till viss del den logiska dispositionen av dessa utan att för den delen vara rena avskrifter av källtexten.

Vad som skiljer ett textnära referat från ett referat är förstås omöjligt att helt och hållet avgränsa. Jag har använt mig av en kombination av sökningar i texthäftet, det webbaserade textigenkänningsverktyget Plagium⁹ samt manuella sökningar i de datorskribberade elevtexterna och texthäftet för att spåra likheterna texterna emellan.

4.5. Medelord

Jag har valt att inte ta hänsyn till medelordsberäkningar av antal förekomster av refererande röst eller antal citat. Detta grundar sig på att E- och F-texterna skiljer sig marginellt i textlängd sett över hela materialet, med 668 respektive 669 ord i medeltal.

---

⁸ En makrosyntagm definieras här som ”en huvudsats med eventuella underordnade satser inkluderade” (Nyström 2001:34).

⁹ Plagium är en textigenkänningstjänst där man kan jämföra två dokument för skillnader och likheter dokumenten emellan. Adressen är <<https://www.plagium.com>>

5. Resultat

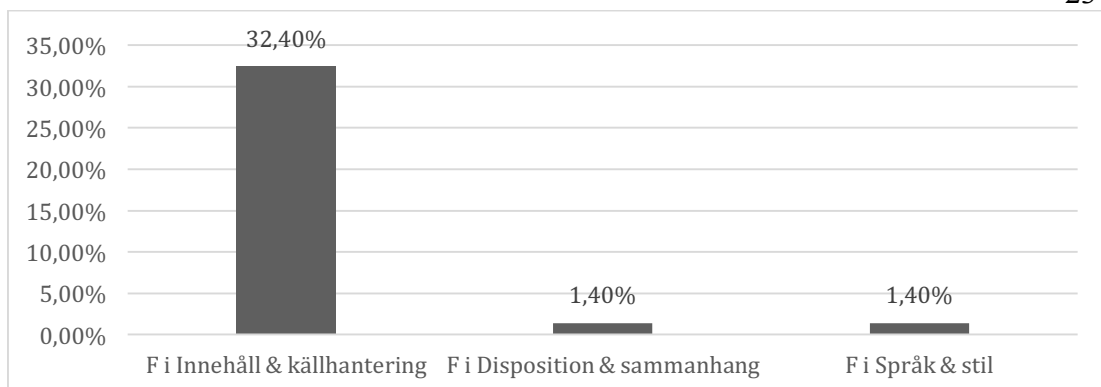
I detta avsnitt presenterar jag resultatet från min analys av provmaterialet. I den första delen kommer resultaten från hela materialet på 153 texter att redovisas och förklaras. I den andra delen kommer resultatet från riksmaterialet från provarkivet i Uppsala att redovisas separat och jämföras med det hela materialet.

5.1. Hela materialet

I detta avsnitt kommer jag presentera den statistik jag tagit fram för både det nationella provurvalet och för de tre lokala skolorna. Till skillnad från materialet från Uppsala, som presenteras närmare i avsnitt 5.2, har jag inte analyserat andelen ord som kan kategoriseras som anförande och anförd röst, citerande och citerad röst samt (skribentens) berättande röst. Istället har jag analyserat texterna mer övergripande med fokus på ytspråkliga mätningar av texternas källhänvisningar samt citat- och referatteknik.

5.1.1. Betyg

Av 78 analyserade prov som i sin helhet har bedömts med betyget F har enbart fem fått betyget E i delbetyget Innehåll och källhantering, samtidigt som majoriteten av dessa prov lyckats betydligt bättre i de två andra delbetygskategorierna, ”disposition och sammanhang” samt ”språk och stil”. Sammanlagt 32,4 % av eleverna har enbart fått underkänt i ett av delbetygen. I figur 1 nedan presenteras F-elevernas provresultat uppdelat i uppsatser som enbart fått underkänt i en av de ovan beskrivna betygskategorierna:

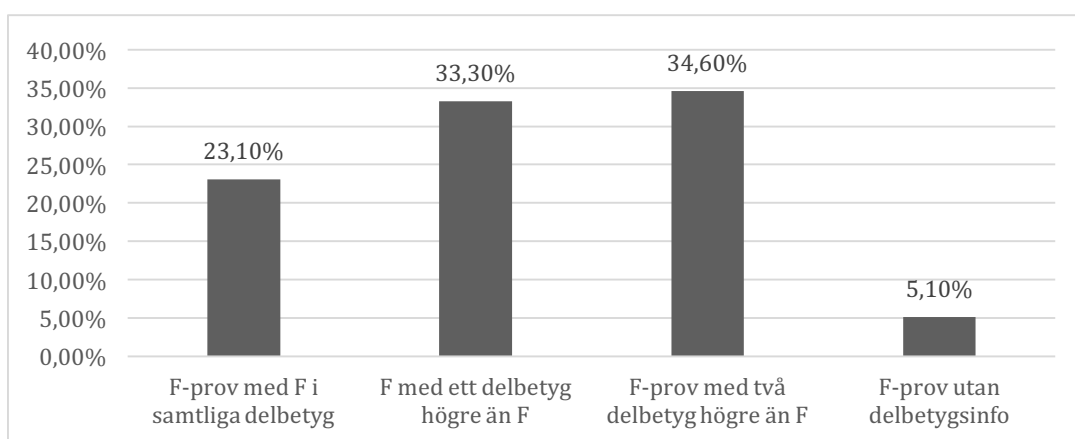

Figur 1 Fördelningen F-prov med F i endast ett av delbetygen

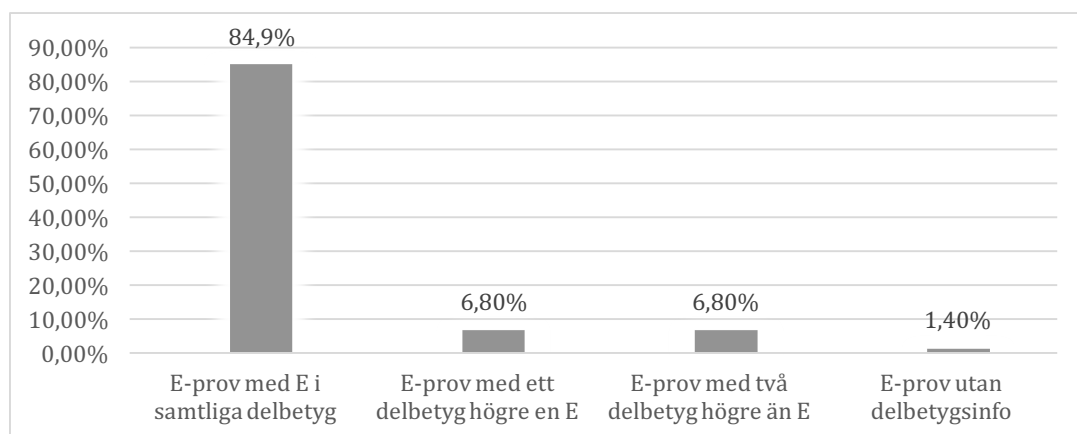
Som figur 1 visar har nästan samtliga elever av eleverna med F i enbart ett av delbetygen fått underkänt på just Innehåll och källhantering. Dessutom har inte någon av E-proven fått högre än E i Innehåll och källhantering.

5.1.1.1. Delbetygsfördelning

Skillnaden mellan fördelningen av de tre delbetygen för E- respektive F-texterna är stor. Som figur 2 och 3 visar har majoriteten av F-texterna minst ett delbetyg som är E eller högre. För E-texterna är bilden mer samlad och den stora majoriteten, 84,9 %, har fått E i samtliga delbetyg.

Figur 2 Delbetyg för F-texterna

Figur 3 Delbetyg för E-texterna

5.1.2. Källhänvisning

Nästan samtliga texter från både E och F (99 % respektive 90 %), använder sig av minst två källor för att lösa uppgiften. Av dessa är några dock inte möjliga att spåra på grund av otillräcklig källhänvisning, något som bedömningsunderlaget kräver. Om detta tas i beaktning blir den procentuella fördelningen mellan E- och F-texter mindre, 90 % (E) respektive 86 % (F).

Även om bedömningsunderlaget kräver att eleven använder två godkända källor för att få E har några lärare valt att sätta det betyget trots att bara en källa har använts eller när inte två av källorna är spårbara. Detta har skett i 10 % av de analyserade E-texterna med totalt sju förekomster.

5.1.2.1. Felaktigt angivna källor

Att felaktigt ange en sekundärkälla som en primärkälla är inte vanligt, men det förekommer och är något vanligare i E-texterna. Sammantaget har 13 E- och F-texter (9 %) hänvisat till en av primärkällornas källhänvisningar utan att markera detta som en sekundärkälla.

5.1.3. Citat- och referatteknik

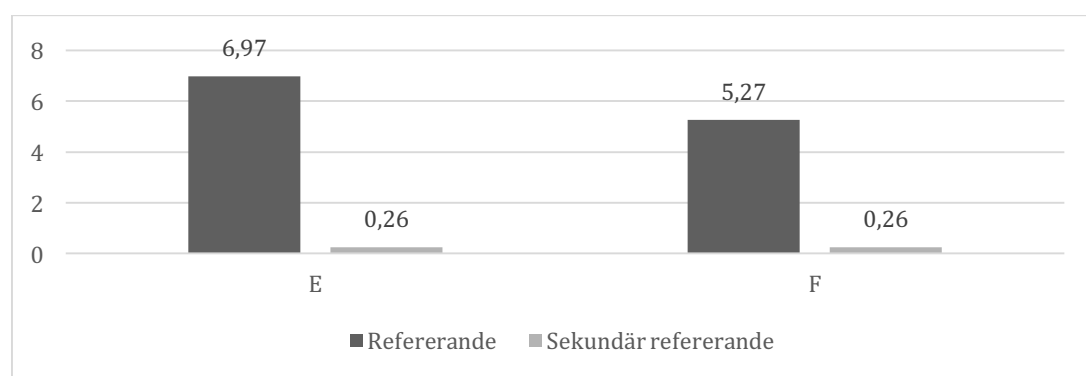
5.1.3.1. Referatteknik

Den refererande innehåller oftast någon slags referatmarkör som *menar*, *skriver* eller *fortsätter*. Ibland kan dock anföringen av den refererade rösten vara mer implicit och anföras av verb som *står* och *läsa*

(7) *Refererande röst kursivt* och den **refererade rösten fetstilt**: *A menar på att vår tids barnberättelser*

(8) *Övrigt refererande röst kursivt* med den **refererade rösten fetstilt**: *I A:s berättelse står det även om det harmoniska mötet*

Som figur 4 visar har E-texterna nästan 32 %¹⁰ fler förekomster av refererande röst än F-texterna. Det finns dock stora variationer inom materialet, och vissa texter har upp mot 30 förekomster, medan vissa inte har några. Refererande av sekundärkällorna är ovanligt men förekommer ungefär lika ofta i både E- och F-texterna.

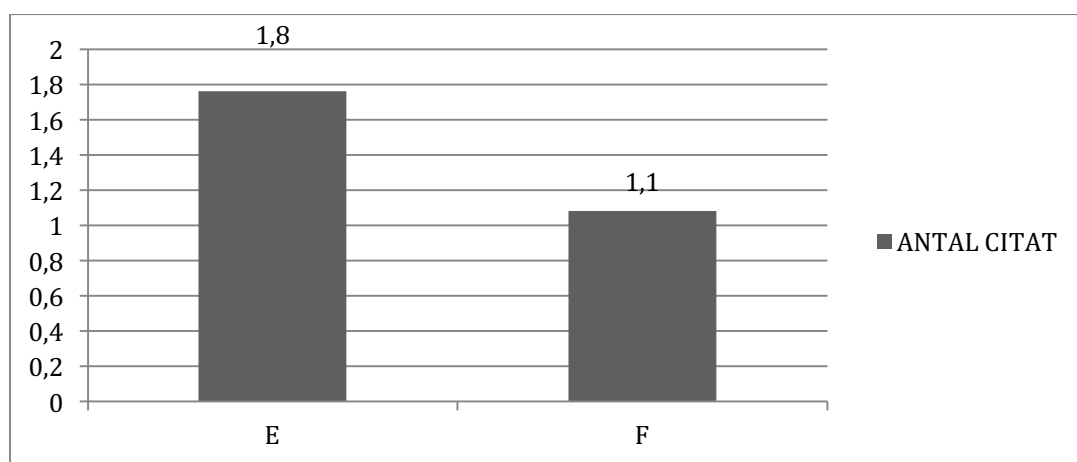
Figur 4 Antal anföringsverb i medeltal för E- respektive F-texterna

E-texterna har även färre förekomster av texter helt utan refererande röst än F-texterna. Dessa förekomster utgör 5,4 % (4 texter totalt) av E-texterna och 14,4 % (11 texter totalt) av F-texterna. Texter utan explicita referat av källorna skiljer istället det implicit refererade innehållet från den berättande rösten genom att den refererande rösten anför sig själv och skiljer på så sätt på det refererade och det berättade. Exempelvis i meningar som *Den främsta enligt mig är kopplingen man omedvetet får som barn*, där den refererande rösten *enligt mig* skiljer ut den berättande rösten från ett pågående implicit referat.

¹⁰ $(6,97 - 5,27) / 5,27 = 0,32 = 32 \%$

5.1.3.2. Citatteknik

Som diagrammet nedan visar, skiljer sig E- och F-texterna åt i antal citat per text, där E-texterna innehåller 64 %¹¹ fler citat än F-texterna. De flesta texter hamnar runt det intervall som diagrammet presenterar (1–2 citat per text), dock har ett flertal texter inga citat alls, särskilt E-texterna, medan vissa texter består av flera långa citat. I extremfallet, i en av E-texterna, består texten av fyra blockcitat med korta inledande meningar av den berättande rösten samt en kort slutsats.

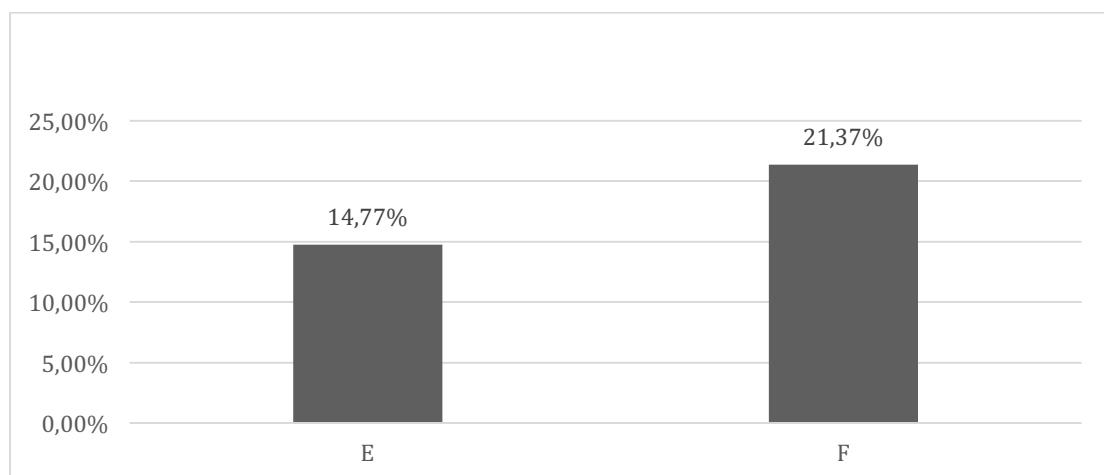
Figur 5 Antal Citat i medeltal för E- och F-texterna

5.1.3.3. Okommenterade citat

En tydlig tendens i det stora materialet är att en stor mängd av citaten i texten står okommenterade. Det rör sig främst om längre citat som avslutar ett textstycke, medan kortare citat oftast fogas in i som citat från en refererad röst. Oftast ersätter de okommenterade citaten ett möjligt referat. Som figur 6 visar är denna tendens mindre förekommande i E-texterna än in F-texterna, då F-texterna har 45 %¹² fler okommenterade citat i relation till E-texterna. Knappt hälften av E-texterna innehåller dock minst ett okommenterat citat. Särskilt en av E-texterna driver upp statistiken i figur 6 med hela åtta okommenterade citat.

¹¹ $(1,8 - 1,1) / 1,1 = 0,64 = 64 \%$

¹² $(21,37 \% - 14,77 \%) / 14,77 \% = 0,45 = 45 \%$

Figur 6 Andel okommenterade citat av totala citat i E- respektive F-texterna

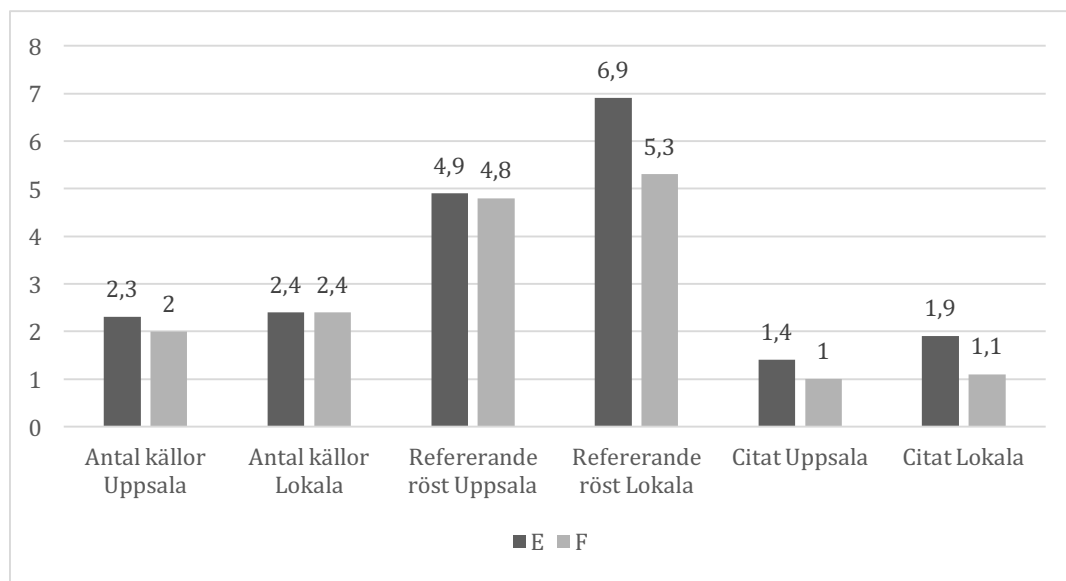
5.2. Resultat från Uppsalas riksmaterial

I detta avsnitt kommer jag att presentera en utökad analys av det rikstäckande material som Uppsala universitet bidrog med. Materialet, som består av totalt 38 texter, har utöver de kategorier som presenterades i det förra avsnittet även märkts upp för hur stor andel av texterna som består av berättande röst, respektive refererande och citerande röst. Utöver dessa kategorier har de delar av texten märkts upp som refererar till texthäftet utan att markera detta med referatmarkörer. Denna del av texten analyseras, beroende av grad, som avskrift eller textnära referat.

5.2.1. Jämförelse med det lokala materialet

Analysen av skillnaden mellan riksmaterialet och det lokala urvalet gjordes genom att separera de tre lokala skolorna från riksmaterialet och sedan jämföra de två deldatabaserna mot varandra. Som figur 7 visar är skillnaden mellan E- och F-texterna större i det lokala urvalet än i texterna från Uppsala. Undantagen är antal använda källor och förekomsterna av refererad röst. I kategorin antal använda källor uppvisar texterna från Uppsala större skillnad mellan E och F än i det lokala materialet. Gällande antalet förekomster av refererande röst är förhållandet mellan

Uppsala och det lokala materialet omvänt och F-texterna från Uppsala innehåller fler förekomster av refererande röst än E-texterna, även om skillnaden är marginell.

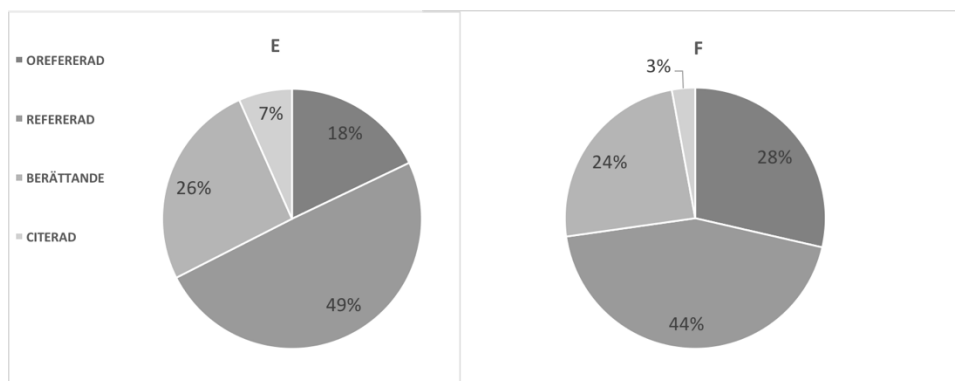

Figur 7 Skillnaden i fråga om riksmaterialet och det lokala materialet

5.2.2. Fördelningen av röst

I riksmaterialets texter visar analysen, representerad av figur 8, att röstfördelningen mellan E- och F-texter är relativt jämn inom kategorin berättande röst, medan både refererande och citerande röst förekommer oftare i E-materialet, något som är i linje med resultatet från materialet i sin helhet, där E-texterna har fler referatmarkörer och citat per text än F-materialet. Den största procentuella skillnaden mellan E- och F visas inom kategorin *ommarkerad refererad röst*, där F-texterna innehåller 28 % oannonserade inlån jämfört med 18 % för E-texterna. Oftast handlar det om stycken eller partier av text där eleven återger någon av källtexterna med en refererad eller citerad röst utan att annonsera detta genom en inledande refererande röst med tillhörande referatmarkörer.

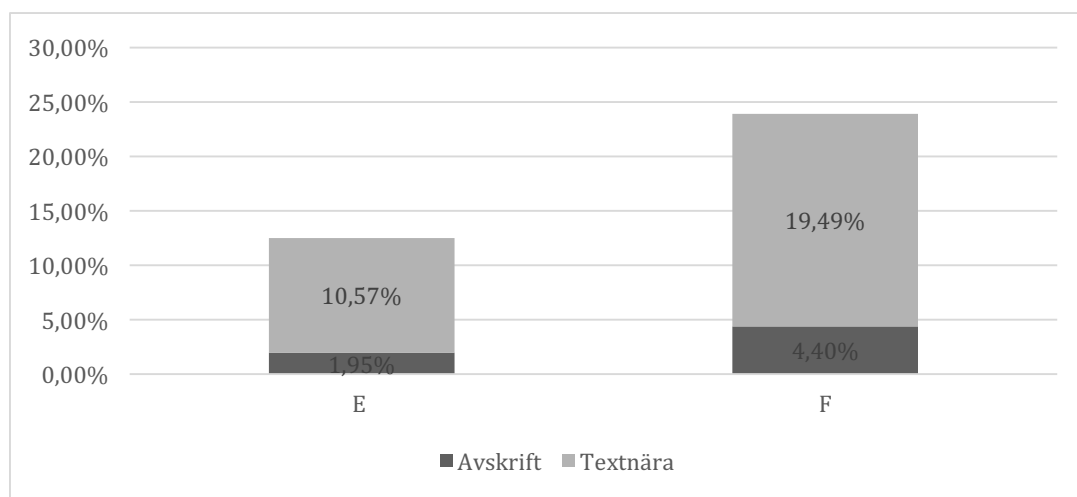

Figur 8 Fördelning av röst i E-texterna och F-texterna

5.2.3. Fördelning av avskriven och textnära text

Om man istället mäter de direkt avskrivna eller mycket textnära delarna av E- och F-texterna i riksmaterialet från Uppsala, som figur 9 representerar, visar det sig – i likhet med den omarkerade referaten i föregående avsnitt – att F-texterna innehåller betydligt fler avskrivet och textnära material än E-texterna. Främst en av F-texterna består i huvudsak av avskrivet material, hela 65 % av den totala textlängden, vilket också bidrar till att skillnaden mellan E- och F-texterna blir så tydlig. Endast en E-text innehåller en större mängd avskriven text (15 %).

Det är även värt att påpeka att 30 % av E- och 39 % av F-texterna innehåller någon andel avskrifter, medan hela 90 % av F-texterna och 61 % av E-texterna innehåller textnära partier. Nästan samtliga F-texter innehåller med andra ord partier som ligger mer eller mindre nära källtexternas val av ord och fraser utan att för den delen vara rena avskrifter.

Figur 9 Andel avskrivna och textnära delar av E- respektive F-texterna i procent av hela texten.

6. Diskussion

I detta avsnitt kommer jag att anknyta min resultatanalys till mina inledande forskningsfrågor och diskutera detta med hjälp av den bakgrund och teoretiska ram som presenterades i avsnitt 3. Först presenterar jag en övergripande diskussion med bakgrund av resultatet från samtliga 152 texter, för att sedan diskutera resultatet från delmaterialet från Uppsalas provurval.

6.1. Delbetygsfördelningen för hela det analyserade materialet

En av mina forskningsfrågor var huruvida det främst var elevernas bristande källhantering och referatteknik som resulterade i ett underkänt betyg på provets A-del, den utredande texten. Betygsfördelningen i det studerade materialet stödjer en sådan tolkning, då samtliga F-texter utom fyra¹³ fick F i delbetyget Källhantering och innehåll samtidigt som 32,4 % av dem fick godkänt i de två övriga delbetygen, som figur 1 visar. Av E-texterna fanns det inga som klarade högre betyg än E på källhantering och innehåll och endast ett fåtal fick högre betyg i övriga delbetyg.

¹³ Fyra F-prov utöver dessa saknar delbetygsinformation, vilket gör att de inte räknas med i statistiken.

Avslutningsvis kan det vara av intresse att påpeka att 10 % av E-texterna fick E i källhantering och innehåll, trots att de inte uppfyller kravet på att texterna skall innehålla två relevanta och spårbara källor. Detta rör dock lärarnas bedömning och är inte något denna uppsats fokuserar.

6.2. Röstfördelning och källhantering

Uppsatsens andra och huvudsakliga forskningsfråga var vilka egenskaper rörande källhantering som E- och F-uppsatserna uppvisar och i vilken mån dessa skiljer sig åt mellan de två betygen.

Som figur 4 visar, har E-texterna 32 % fler referatmarkörer än F-texterna i det stora materialet men ungefär samma antal i delmaterialet från Uppsala universitet. Referatmarkörer, vilket är den metaberrättande röstens anförande av refererad röst, gör det enklare att skilja mellan vilken röst det är som säger vad i texten. Sett till materialet till sin helhet, gör basrösten i E-texterna tydligare åtskillnad mellan buktalad och berättande röst än i F-texterna. Detta stämmer överens med Nordenfors (2011:167) resultat för antal referatmarkörer i relation till betyg, där essätexterna med fler referatmarkörer fick ett högre betyg än de med färre.

Den stora skillnaden mellan E- och F-texternas okommenterade citat i figur 6, där F-texterna har nästan 45 % fler okommenterade citat i förhållande till E-texterna, indikerar att F-eleverna har svårare att fungera som självständiga authors på ord och frasnivå och oftare väljer att ikläda sig rollen som animator och förmedla källtexterna som citerad röst med den refererade röstens funktion.

Om vi enbart beaktar resultatet från delmaterialanalysen av texterna från Uppsalas provurval, visar det att även om E-texterna använder sig av något färre referatmarkörer än F-texterna, används dessa på ett mer effektivt sätt. I figur 8 har E-texterna ca 10 % mindre omarkerade referat jämfört med F-texterna. Erikson (2015) fastslår att den vetenskapliga, utredande texten kräver att skribenten tydligt skiljer mellan sina och sina referensers tankar och idéer, eller – för att använda Goffmans (refererad i Nilsson 2002) begreppsapparat – mellan author och principal, något som E-texterna lyckas bättre med än F-texterna. Ett bidragande orsak till den höga andelen orefererad text är tendensen att inte referera till källtexten förrän i slutet av ett stycke istället för inledningsvis, särskilt när ett flertal separata teman beskrivs i

ett och samma stycke, men där den refererade rösten enbart kan tillskrivas det avslutande temat. Många av de texter med en låg andel explicit refererad röst innehåller istället mycket självrefererande och självrefererad röst, vilket resulterar i att texten inte längre kan bedömas som av vetenskaplig karaktär, utan tar istället formen av en essä med hög skribentnärvaro och där skribenten värderar källorna utifrån sina egna åsikter istället för att jämföra dem med varandra.

6.2.1. Textnära referat

Ytterligare en aspekt av texternas referatteknik i riksmaterialet är andelen källavskrifter (eller plagiat, om det finns en medveten intention bakom avskriften) som figur 9 visar. Även här lyckas E-texterna bättre än F-texterna, både i andelen avskriven text (1,95 % gentemot 4,40 %) och sett till antal texter med en övervägande andel avskriven röst, där två F-skribenter (10 % av riksmaterialet) faller inom ramen för det Nilsson (2002) benämner som samplare, vilket innebär att texterna huvudsakligen består av avskrifter av källtexterna där skribenter enbart agerar author på textnivå och animator på ord- och frasnivå. En anledning till skillnaden i andelen avskrifter betygen emellan kan hittas i elevernas citatanvändning. E-texterna har fler grafiskt markerade inlån av källornas citerande röster än F-texterna och markerar, likt anföringsverben, på så sätt tydligare skillnaden mellan berättande och buktalad citerad röst, något som annars kommer att bedömas som plagierad text oavsett uppsåt.

En tydlig tendens hos nästan samtliga skribenter på F-nivå och en majoritet på E-nivå är att den refererade röstens ord och fraser ligger mycket nära källtexternas röst. Nilsson (2002) benämner denna skribenttyp som omskapare, vilka fungerar som author på samtliga nivåer av texten, men där källtexternas val av ord och fraser tydligt lyser igenom. Den höga andelen av textnära referat och avskrifter gör att många av E- och F-texterna inte refererar sina källor, utan snarare förkortar dem med källtexternas struktur och språkbruk intakt. Hos E-texterna är denna tendens dock svagare än hos F-texterna och ett större antal av skribenterna lyckas också referera mer självständigt än omskaparna och kan snarare klassas som referenter enligt samma terminologi.

6.3. Slutsatser rörande texternas källhantering

Att så många som 27 % av eleverna som gjorde det nationella provet i svenska 3 VT15 blev underkända kan, som undersökningen visar, ha ett flertal orsaker, vilket också knyter an till min sista frågeställning om vilka särskilda problemområden som kan identifieras i elevernas källhantering.

Som det togs upp i avsnitt två, visar både Nilsson (2002) och Asks (2007) studier att elever, oavsett vilken nivå de befinner sig på i utbildningssystemet, har problem att skilja på berättande och refererad röst, vilket i sin tur orsakar elevernas avskrifter, textnära referat och brist på referatmarkörer. Detta pekar i sin tur mot att den utredande texttypen, med dess krav på formalia gällande källhantering kräver gedigen träning och förberedelse. Basrösten måste kunna dirigera samtliga rösttyper och tydligt markera när den ena slutar och nästa tar vid för att texten skall uppfylla kraven på gott vetenskapligt uppförande som den utredande texttypen fodrar, något som både F- och E-texterna har problem med, även om F-texternas problem är större.

Även den fiktiva situationen, där eleven både är elev på ett gymnasium och på ett universitet och skall bli bedömd av både sin lärare och sin fiktiva universitetslärare kan vara en bidragande orsak till den bristande källhanteringen. I den autentiska kommunikationssituation som provuppgiften vill efterlikna, skulle den bedömande läraren inte ha tillgång till det använda referensmaterialet, vilket i sin tur skulle kräva att eleven var tydlig i sin källhänvisning. I den faktiska kommunikationssituationen vet eleven om att läraren har tillgång till samtliga texter som eleven använder sig av. Detta kräver en helt annan medvetenhet om behovet av explicitgöra det Borgström (2010) kallar redundant information för att lösa uppgiften. Eleven måste helt enkelt skriva ut information som läsaren redan är införstådd med för att lyckas lösa uppgiften, vilket i detta fall innebär hänvisningar och referatmarkörer som synliggör vem den refererade rösten tillhör, även om eleven vet att läraren har tillgång till källtexterna i texthäftet.

6.4. Didaktisk tillämpning

Enligt betygskriterierna i kursplanen för svenska 3 skall eleverna för ett godkänt betyg bland annat kunna:

samla, sovra och sammanställa stora mängder information från olika källor och kan med utgångspunkt från detta skriva texter av vetenskaplig karaktär och andra texter [...] värdera och granska källor kritiskt, tillämpa regler för citat- och referatteknik samt i huvudsak följa skriftspråkets normer för språkriktighet. Eleverna behandlar källorna på ett rimligt sätt och drar relevanta slutsatser utifrån källmaterialet. (Skolverket 2011:176)

Detta är också vad det nationella provet i svenska 3 prövar genom sitt PM och som en stor del av eleverna misslyckas med. Det är särskilt graverande, då de i stor utsträckning läser högskoleförberedande program med målet att studera vidare på en högre nivå inom en snar framtid. Ask (2007) belyser också denna problematik i sin avhandling, där hon konstaterar att gymnasieskolan inte förbereder eleverna för högskolestudier i tillräcklig utsträckning, vilket är en slutsats som denna studie – sett till det analyserade materialet och de 27 % underkända proven – kan bekräfta. Eftersom problemen hos F-texterna (och i viss utsträckning även E-texterna) är så komplexa och vittförgrenade är det svårt att avgöra vilken typ av undervisning som bör implementeras för att eleverna skall lyckas bättre på provet i framtiden. Det är något som framtida forskning bör undersöka.

Litteraturförteckning

- Ask, Sofia 2007. *Vägar till ett akademiskt skriftspråk*. (Acta Wexionensia 115.) Växjö: Institutionen för humaniora, Växjö universitet.
- Berge, Kjell Lars, Lars Sigfrid Evensen, Frøydis Hertzberg, Wenche Vagle 2005. *Ungdommers skrivekompetanse: Bind II: Norskeksamen som tekst*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Borgström, Eric 2010. Att skriva prov. Om normer och textstruktur i gymnasieskolans skriftliga nationella prov. *Språk & Stil* 20:132–64.
- Erikson, Martin G 2015. *Konsten att referera och citera i beteendevetenskaperna*. 2., [omarbetade] uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Hultman, Tor G & Margareta Westman 1977. *Gymnasistsvenska*. Lund: Liber Läromedel.
- Ledin, Per 1995. *Arbetarnes är denna tidning. Textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen*. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology NS 20.) Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Korp, Helena 2003. *Kunskapsbedömning. Hur, vad och varför*. (Forskning i fokus 13.) Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Nilsson, Nils Erik 2002. *Skriv med egna ord. En studie av läroprocesser när elever i grundskolans senare år skriver "forskningsrapporter"*. (Avhandlingar från Lärarutbildningen vid Malmö högskola 3.) Malmö: Området för lärarutbildningen, Malmö högskola.
- Refererar Goffman, Ervin 1981. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Nordenfors, Mikael 2011. *Skriftspråksutveckling under högstadiet*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 16.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Nyström, Catharina 2000. *Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang*. (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 51.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Nyström, Catharina 2001. *Hur hänger det ihop? En bok om textbindning*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Skolverket 2011. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Skolverket.

<http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publication?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2705.pdf%3Fk%3D2705>. Hämtad 2015-12-08.

Skolverket 2015a = Broman, Andreas. Dalberg, Tobias (2015). *Resultatrapport kursprov 3 vt 2015 – Det var en gång*. Rapport/Skolverket.

<http://www.natprov.nordiska.uu.se/digitalAssets/361/361908_3kp3vt15resultatrapport.pdf>. Hämtad 2015-10-28.

Skolverket 2015b. Sammanställning av lärarenkäter för Det var en gång, kursprov i svenska 3 och Svenska som andraspråk 3, vt 2015.

<http://www.natprov.nordiska.uu.se/digitalAssets/337/337868_3kp3vt15sammanstallninglararenkat.pdf>. Hämtad 2015-10-28.

Skolverket 2015c. Bedömning av delprov A.

<http://www.natprov.nordiska.uu.se/digitalAssets/254/254383_3kp3abedomningsunderlagdelprova.pdf>. Hämtad 2015-10-28.

Svenska språknämnden 2000. *Svenska skrivregler*. (2., [utök.] uppl.) Stockholm: Liber.

Teleman, Ulf 1991. *Lära svenska. Om språkbruk och modersmålsundervisning*. Stockholm: Liber AB.

Östlund-Stjärnegårdh, Eva 2002. *Godkänd i svenska. Bedömning och analys av gymnasieelevers texter*. (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 57.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Bilagor

Bilaga 1 Betygsmatris för A-delen i nationella provet i svenska 3 (Skolverket 2015c)

KOPIERINGSUNDERLAG DELPROV A – TILL LÄRAREN SVENSKA 3

Bedömningsmatris delprov A – svenska 3

	F	E	C	A		
Innehåll och källhantering		Textens innehåll är till viss del anpassat till situationen och den vetenskapliga texttypen. Detta innebär följande: <ul style="list-style-type: none"> – Texten innehåller en presentation av frågeställningen. – Texten innehåller en rimlig beskrivning*. Beskrivningen är en med viss säkerhet utförd sammanfattning av flera relevanta källor från texthäftet. – Texten innehåller slutsatser**/ en jämförelse** som delvis bygger på textreferaten. – Texten utmärks delvis av objektiv saklighet. – Eleven tillämpar regler för citat- och referatteknik. 	Textens innehåll är anpassat till situationen och den vetenskapliga texttypen. Detta innebär följande: <ul style="list-style-type: none"> – Texten innehåller en presentation av frågeställningen. – Texten innehåller en rimlig beskrivning*. Beskrivningen är en med viss säkerhet utförd sammanfattning av flera relevanta källor från texthäftet. Beskrivningen har tydligt fokus på frågeställningen. – Slutsatserna/Jämförelsen presenteras i ett utvecklat resonemang som är klart uttryckt och i huvudsak bygger på textreferaten. – Texten utmärks i huvudsak av objektiv saklighet. – Citat- och referattekniken fungerar i huvudsak väl med t.ex. referatmarkörer. 	Textens innehåll är väl anpassat till situationen och den vetenskapliga texttypen. Detta innebär följande: <ul style="list-style-type: none"> – Texten innehåller en presentation av frågeställningen. – Beskrivningen är en skickligt utförd sammanfattning av flera relevanta källor från texthäftet. Beskrivningen har tydligt fokus på frågeställningen. – Resonemanget är väl utvecklat och nyanserat samt bygger tydligt i huvudsak på textreferaten. – Texten utmärks av objektiv saklighet. – Citat- och referattekniken är väl fungerande. 		
Disposition och sammanhang		Texten har en tydlig disposition med inledning och avslutning samt fungerande textbindning. Texten är på ett rimligt sätt indelad i stycken.	Texten är väl disponerad genom väl fungerande inledning, avslutning och textbindning samt god balans mellan olika delar.	Texten är väl disponerad genom väl fungerande inledning, avslutning och textbindning samt god balans mellan olika delar.		
Språk och stil		Språket följer i huvudsak skriftspråkets normer för språkkriktighet. Språket är varierat och innehåller goda formuleringar. Stilen är till viss del anpassad till den vetenskapliga texttypen.	Språket är klart och bär upp elevens resonemang. Stilen är anpassad till den vetenskapliga texttypen.	Språket är välformulerat med precision i ordval och uttrycksformer. Stilen är väl anpassad till den vetenskapliga texttypen.		
Helhetsbedömning		Texten är till viss del anpassad till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Den är ett pm om frågeställningen som till viss del kan fylla syftet att informera och intressera kurskamraterna.	Texten är anpassad till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Den är ett pm om frågeställningen som kan fylla syftet att informera och intressera kurskamraterna.	Texten är väl anpassad till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Den är ett pm om frågeställningen som väl kan fylla syftet att informera och intressera kurskamraterna.		
Delprovsbetyg	F	E	D	C	B	A

* Vad det är som ska beskrivas framgår av respektive uppgiftsinstruktion, efter det feta verbet **Beskriv**.

** Vad slutsatserna eller jämförelsen ska behandla framgår av respektive uppgiftsinstruktion, efter det feta **Dra slutsatser** eller **Jämför**.

Mindre typsnitt anger att kravet är en upprepning från närmast lägre nivå.